

Advies betreffende het gebruik van Gallowayrunderen en voorlopig voorstel voor het beheer van dijkvegetaties op de rechteroever van de Zeeschelde tussen Dendermonde en St.-Amands

Nummer:	INBO.A.2010.92
Datum:	01/04/2010
Auteur(s):	Bart Vandevoorde, Alexander Van Braeckel en Lode De Beck
Contact:	Erika Van den Bergh (02/558.18.20; Erika.Vandenbergh@inbo.be)
Kenmerk aanvraag:	e-mail van 2 maart 2010
Geadresseerden:	Waterwegen en Zeekanaal NV - Afdeling Zeeschelde t.a.v. Dhr. Stijn Bosmans p/a Anna Bijnsgebouw Lange Kievitstraat 111/113 bus 44 B-2018 Antwerpen e-mail:Stijn.Bosmans@WenZ.be

AANLEIDING

Het beheer van de graslanden op de dijken langs de Zeeschelde en Durme bestaat reeds decennia uit maaien of begrazen met schapen. Recent werd door Waterwegen en Zeekanaal NV het bestek 16EI/10/03 Begrazing van dijken van Zeeschelde, Rupel en Durme; Lot 14: Zeeschelde R.O., Dendermonde - Sint-Amands uitgeschreven. Een kandidaat inschrijver stelde evenwel de vraag of het toegestaan is het betreffende dijktraject te begrazen met Gallowayrunderen.

VRAAGSTELLING

- 1) Aanzet tot een beheerplan voor dijkvegetaties langs de Zeeschelde in het algemeen en voor het traject Dendermonde - Sint-Amands (rechteroever) in het bijzonder?
- 2) Kunnen Gallowayrunderen gebruikt worden voor de begrazing op dijken langs de Schelde?

TOELICHTING

1) Typering van de dijkvegetaties

a) Algemene typering

In Vandevoorde & Ysebaert (2000) worden doelstellingen geformuleerd inzake de beoogde vegetatie op de dijken. Met het gevoerde beheer (stootbegrazing met schapen) is het de bedoeling om een vegetatie te bekomen die vrij bloemenrijk is en in de mate van het mogelijke structuurrijk is. Syntaxonomisch zijn de beoogde vegetaties te situeren tussen glanshaverhooiland (*Arrhenatheretum elatioris*) en kamgrasweiland (*Lolio-Cynosuretum*) (Schaminée *et al.* 1996), welke trouwens de hoogste erosiebestendigheid garanderen (Sýkora & Liebrand 1987).

In 2009 zijn op de dijken langs de Zeeschelde verschillende vegetatieopnames gemaakt in het kader van het onderzoek naar de relatie tussen de ecologische waarde van de vegetatie en de omgevingsvariabelen. Het onderzoek is nog lopende maar toch kunnen reeds een aantal conclusies worden getrokken, zij het onder voorbehoud.

Op basis van de vegetatieopnames konden een 5-tal vegetatietypes worden onderscheiden waaraan een waarde-inschatting is gekoppeld:

- Type 1: soortenrijke graslanden bestaande uit verschillende grassoorten en tal van dicotylen (zeer goed)
- Type 2: soortenrijke glanshavergraslanden waar glanshaver als belangrijkste grassoort optreedt (goed)
- Type 3: soortenarme hoogproductieve glanshavergraslanden (matig)
- Type 4: soortenarme hoogproductieve glanshavergraslanden met een hoog aandeel grote brandnetel (slecht)
- Type 5: grote brandnetelruigtes (zeer slecht)

In functie van de soortenrijkdom kunnen type 1 en type 2 als ecologisch waardevol worden beschouwd die dicht aanleunen bij de doelstellingen. De overige types (type 3 tot 5) hebben een lagere ecologische waarde omdat ze soortenarm zijn en veelal gedomineerd worden door hoge en productieve grassen (glanshaver, kropaar) of ruigtekruiden (grote brandnetel).

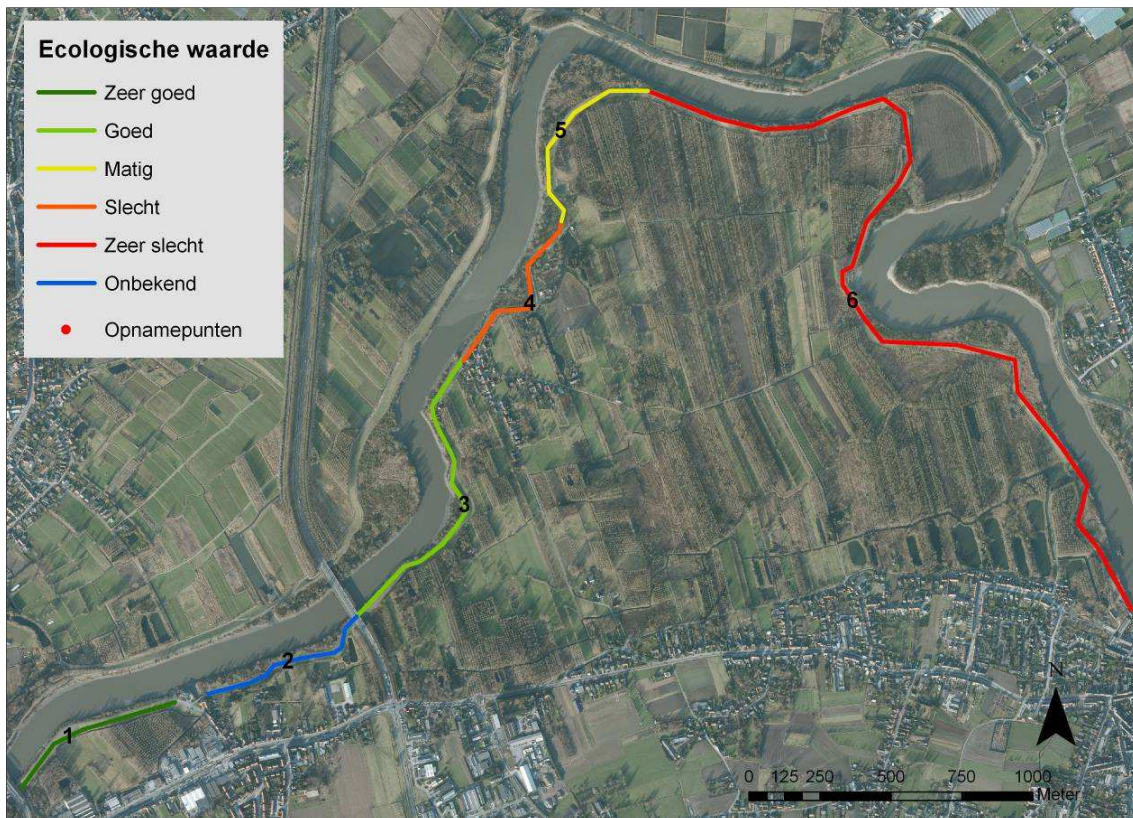
b) Huidige ecologische waarde van het besproken dijktraject

De ecologische waarde van de dijkvegetatie in de zin van soortenrijkdom langs het dijktraject Dendermonde - St.-Amands varieert zeer sterk en gaat van zeer goed tot zeer slecht (Tabel 1). De inschatting gebeurde aan de hand van de vegetatieopnames die in 2009 langs het traject zijn gemaakt.

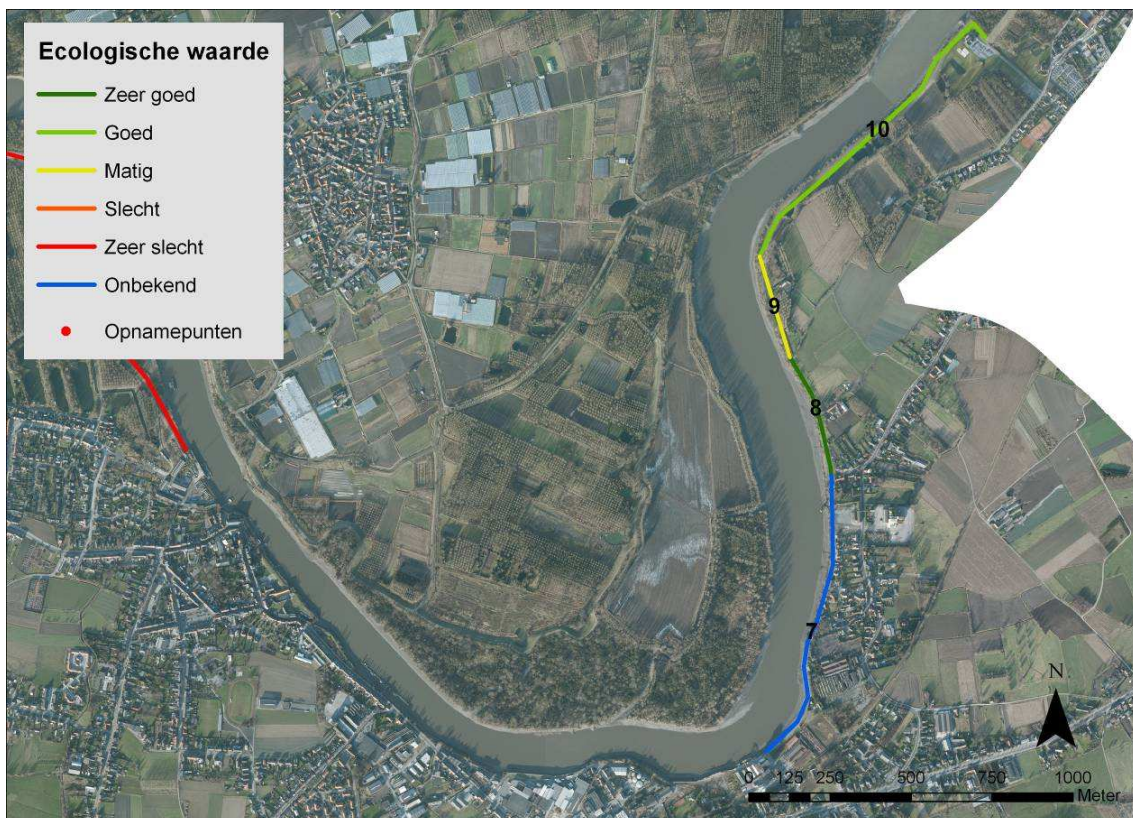
De soortenrijkste dijktrajecten situeren zich dicht tegen de brug van Dendermonde (N47) en ter hoogte van Oude Briel (Figuur 1 en 2). Tussen Vlassenbroek en Baasrode is de ecologische waarde slecht tot zeer slecht omdat de dijken er begroeid zijn door ruigtes van grote brandnetel afgewisseld met soortenarme, hoge glanshavergraslanden.

Tabel 1: Ecologische waarde en beschrijving van de huidige vegetatie langs het traject.

Nummer	Waarde	Beschrijving
1	Zeer goed	Soortenrijke vegetatie van verschillende grassen met veel knoopkruid, groot streepzaad, ringelwikke, etc.
2	Onbekend	Onvoldoende informatie beschikbaar om te beoordelen
3	Goed	Vrij soortenrijke vegetatie van gestreepte witbol en ruw beemdgras met veel kruipende boterbloem
4	Slecht	Soortenarme door hoge grassen als glanshaver en kropaar gedomineerde vegetatie met ruigtekruiden als gewone smeewortel en grote brandnetel
5	Matig	Voornameeljk door grassen als glanshaver, gestreepte witbol, engels raaigras en kropaar gedomineerde vegetatie met ruigtekruiden als akkerdistel. Lokaal soortenrijke vegetatie met veel margriet
6	Zeer slecht	Ruigtes van grote brandnetel wisselen af met soortenarme graslanden van glanshaver
7	Onbekend	Onvoldoende informatie beschikbaar om te beoordelen
8	Zeer goed	Soortenrijke vegetatie van verschillende grassen o.a. reukgras met veel smalle weegbree, heermoes, klaversoorten, etc.
9	Matig	Afwisseling van vrij soortenrijke vegetatie gedomineerd door grassen met verschillende begeleidende dicotylen boven op de dijk, onderaan heeft zich een brandnetelruigte ontwikkeld
10	Goed	Soortenrijke vegetatie met o.a. knoopkruid, ringelwikke en smalle weegbree welke afwisselen met soortenarme vegetaties die door grassen als glanshaver en kweek worden gedomineerd

Figuur 1: Ecologische waarde van de huidige vegetatie. De nummers komen overeen met tabel 1 (westelijk deel).

Figuur 2: Ecologische waarde van de huidige vegetatie. De nummers komen overeen met tabel 1 (oostelijk deel).

2) Beheer van de dijken

a) Het beheer van het laatste decennium

Ondertussen wordt het huidige begrazingsbeheer (stootbegrazing met schapen) op de dijken reeds een 10-tal jaar toegepast maar op veel plaatsen is de doelstelling nog niet gehaald. Op grote delen van de dijken handhaaft zich nog een soortarme en zeer productieve vegetatie die resorteert onder type 3 tot 5. Om deze types 3 tot 5 te laten evolueren tot type 1 en 2 zijn aangepaste beheermaatregelen nodig. Het beheer (seizoenale stootbegrazing met schapen) leidt er niet tot de beoogde verschraling. Ofwel wordt het vooropgestelde beheer niet accuraat toegepast door de beherende herder ofwel is het beheer niet adequaat voor het dijktraject. Al behoort een combinatie van beide ook tot de mogelijkheden. Er vanuit gaande dat de herder nauwgezet het vooropgestelde beheer uitvoert, is een aanpassing van de beheersvorm aanbevolen.

b) Het (voorlopig) beheervoorstel voor het besproken traject

Op de deeltrajecten die momenteel reeds een goede tot zeer goede ecologische kwaliteit hebben, kan het huidige beheer vanzelfsprekend worden voortgezet. Indien de huidige ecologische waarde van het deeltraject varieert van matig tot zeer slecht (deeltraject 4, 5, 6 en 9) is een aanpassing van het beheer aangeraden met als belangrijkste doelstelling een verschraling te bekomen. Om nutriënten aan de bodem te onttrekken is een maai-beheer aanbevolen.

Een van de grootste verschillen tussen maai-beheer en begrazingsbeheer is namelijk dat er bij begrazing slecht een beperkte hoeveelheid nutriënten wordt afgevoerd in tegenstelling tot maai-beheer wat wel leidt tot de export van nutriënten (Cosyns & Hoffmann 2004; De Becker 2004). Gezien type 3 tot 5 zeer productief zijn, is het aangeraden om door middel van maai-beheer (combinatie van maaien en snelle afvoer van het maaisel) nutriënten te onttrekken aan de bodem. Na verloop van enkele jaren zullen de graslanden bijgevolg minder productief worden. Als er zich eenmaal een minder productieve (schrallere) vegetatie heeft ontwikkeld, kan gradueel worden overgegaan tot eenmaal maaien en vervolgens stootbegrazing (zomer en nazomer) om nadien opnieuw volledig over te schakelen op enkel stootbegrazing. Het voorgestelde maai-beheer kan dus beschouwd worden als een vorm van overgangsbeheer.

Tabel 2: Beheervoorstel per deeltraject. De nummers komen overeen met figuur 1, 2 en tabel 1.

Nummer	Waarde	Beheervoorstel	Lengte (m)
1	Zeer goed	voortzetting huidig beheer	642
2	Onbekend		633
3	Goed	voortzetting huidig beheer	1140
4	Slecht	verschrallend maai-beheer	677
5	Matig	verschrallend maai-beheer	716
6	Zeer slecht	verschrallend maai-beheer	3379
7	Onbekend		912
8	Zeer goed	voortzetting huidig beheer	391
9	Matig	verschrallend maai-beheer	325
10	Goed	voortzetting huidig beheer	1046

Momenteel is het onderzoek naar de relatie tussen de ecologische waarde van de vegetatie en omgevingsvariabelen lopende. Op basis van de resultaten van dit onderzoek zal een definitief beheervoorstel worden opgesteld.

c) Keuze van begrazers: runderen versus schapen

De hoofdreden waarom in het verleden bij seizoensbegrazing op dijken steeds is gekozen voor schapen is naast het cultuuraspect vooral het civieltechnische. Grote grazers als koeien en paarden zijn namelijk een pak zwaarder dan schapen waardoor de kans groter is dat de zode wordt opengetrapt. Wanneer de taluds niet te steil zijn (1:4 of minder) is die kans evenwel gering (Minderhoud 1989). Ook de bodemgesteldheid speelt hierin een rol; zandiger dijken zijn minder gevoelig dan kleidijken (Sprangers 1996).

Runderen zoals Galloways en schapen zijn typische grazers die aangepast zijn aan het eten van grassen. Schapen vereisen evenwel kwalitatief beter voedsel en zullen bijgevolg een hoger aandeel kruiden opnemen, het zijn dan ook selectievere grazers dan runderen. Voor het afgrazen van hoge, ruige en vervilte vegetaties met veel afgestorven plantenmateriaal zijn schapen dus minder geschikt. Daarom wordt vooral met stootbegrazing gewerkt waarbij ze beter gestuurd kunnen worden. Runderen kunnen kwalitatief lager voedsel aan en zijn dan ook minder selectieve grazers waardoor ze geschikt zijn om hogere vegetaties met enig strooisel te begrazen.

Schapen bijten of knippen de vegetatie af en kunnen afgrazen tot 3 cm boven de grond, runderen trekken met hun tong de vegetatie af of bijten ze af maar kunnen niet korter grazen dan ca. 6 cm wat zorgt voor een structuurverschil in graslanden die begraasd worden door schapen of runderen (Cosyns & Hoffmann 2004).

Met het oog op het behalen van de gewenste vegetatie op de dijken kunnen ondanks de verschillen tussen schapen en runderen, beide aangewend worden voor het begrazen van de dijken. Om het opentrappen van de zode te voorkomen, wordt evenwel best geen gebruik gemaakt van zware runderrassen maar kunnen melkvee of oude rassen zoals bijvoorbeeld Galloways worden gebruikt.

Bij begrazing met runderen (begrazing na maaibeheer of enkel begrazing) kan zoals bij schapen voor stootbegrazing worden gekozen (Vandevoorde & Ysebaert 2000). De dijk wordt in compartimenten verdeeld, waarna het gebruikte aantal runderen in staat moet zijn om minstens binnen de 2-3 weken het compartiment kort te grazen waarna ze doorschuiven naar het volgende.

Het Gallowayrund is een runderras dat vooral gekend is voor zijn zachte geaardheid en zijn zelfredzaamheid. Het gebruik van dit runderras zou in de toekomst het best tot zijn recht komen indien de dijken samen met aansluitende percelen (GOG, GGG, schor, etc.) kunnen ingerasterd worden (Van Braeckel *et al.* 2004). Afhankelijk van de habitatsamenstelling van het terrein (voldoende droge delen) kan hier dan geopteerd worden voor seizoensbegrazing of extensieve jaarrondbegrazing. Bij seizoensbegrazing wordt de einddatum vooral bepaald door de neerslag en vochttoestand van de bodem in die periode. Jaarrondbegrazing is een valabel alternatief bij voldoende oppervlakte habitat naast de dijken zoals in het Nederlands riviergebied en langs de Grensmaas.

CONCLUSIE

Onder het huidige beheer (stootbegrazing met schapen) heeft de beoogde vegetatie zich nog niet overal ontwikkeld langs het betreffende traject. Op veel plaatsen handhaaft zich een productieve en soortenarme vegetatie bestaande uit hoge grassen en/of ruigtekruiden. Om de doelstellingen te halen adviseren we daar een aanpassing van het beheer met name het toepassen van maaibeheer. Dit zal leiden tot de onttrekking van nutriënten aan de bodem waardoor zich na verloop van tijd een minder productieve vegetatie zal ontwikkelen. Als er zich een minder productieve vegetatie heeft ontwikkeld, kan opnieuw gradueel worden overgeschakeld op seizoenale stootbegrazing waarvoor zowel schapen als runderen kunnen aangewend worden.

Op de deeltrajecten die momenteel reeds een goede tot zeer goede ecologische kwaliteit hebben, kan het huidige beheer vanzelfsprekend worden voortgezet.

REFERENTIES

Cosyns E., & Hoffmann M., 2004. Extensieve begrazing: mogelijkheden en beperkingen. In: Hermy M., De Blust G., & Sloopmaekers M. (red.). 2004. Natuurbeheer. Uitg. Davidsfonds i.s.m. Argus vzw, Natuurpunt vzw en het IN, Leuven, 452 p.

De Becker P., 2004. Graslanden, ruigten en natuurbeheer. In: Hermy M., De Blust G., & Sloopmaekers M. (red.). 2004. Natuurbeheer. Uitg. Davidsfonds i.s.m. Argus vzw, Natuurpunt vzw en het IN, Leuven, 452 p.

Minderhoud J.W., 1989. Aanleg en onderhoud van de grasmat op waterkerende dijken. In: Minderhoud J.W., Hoogerkamp M., & van Dam J.G.C., 1989. Handboek grasveldkunde en grasveldbeheer. Pudoc Wageningen, p. 168-179.

Schaminée J.H.J., Stortelder A.H.F., & Weeda E.J., 1996. De vegetatie van Nederland. Deel 3: Graslanden, zomen en droge heiden. Uppsala, Leiden, 356 p.

Sprangers H., 1996. Extensief graslandbeheer op zeedijken. Effecten op vegetatie, wortelgroei en erosiebestendigheid. LU Wageningen en Dienst Weg- en Waterbouwkunde, Utrecht, 233 p.

Sýkora K.V., & Liebrand C.I.J.M., 1987. Natuurtechnische en civieltechnische aspecten van rivierdijkvegetaties. Vakgroep V.P.O., Wageningen, 194 p.

Vandevoorde B., & Ysebaert T., 2000. Advies voor schapenbegrazing op de dijken van de Zeeschelde en zijrivieren. Advies Instituut voor Natuurbehoud IN.A.2000.161, Brussel, 27 p.

Van Braeckel A., Vandevoorde B., Spanoghe G., Mertens W., De Becker P., Huybrechts W., & Van Den Bergh E., 2004. Getijonafhankelijke natuurontwikkeling in het Gecontroleerd Overstromingsgebied van Kruibeke, Bazel en Rupelmonde. Opmaak van het Integraal Plan KBR. Verslag Instituut voor Natuurbehoud .IN.O.2004.16, Brussel.